

Minnesanteckningar från rundabordssamtal med litteraturområdet den 4 juni 2024

Bakgrund

Region Stockholms kulturnämnd har gett sin förvaltning i uppdrag att med start 2022 och under kommande år genomföra kartläggningar och analyser av förutsättningarna för konstområdena och dess utövare samt arrangörer, med särskilt beaktande av en regional kontext. I enlighet med detta uppdrag arrangerade kulturförvaltningen den 18 april 2023 ett rundabordssamtal med en bredd av aktörer inom litteraturområdet i Stockholmsregionen. Som en utkomst av detta samtal beslutade kulturförvaltningen att genomföra en fördjupande kartläggning av litteraturområdet i Stockholmsregionen. Kultur- och mediekonsulten Göran Blomberg uppdrogs att genomföra arbetet och denne la fram sin rapport till kulturnämnden i januari 2024. Flera av de medverkande litteraturaktörerna i rundabordssamtalet hördes även i kartläggningen.

Den 4 juni 2024 genomförde kulturförvaltningen ett uppföljande rundabordssamtal med samma aktörer från litteraturområdet som året tidigare för att med kartläggningen som underlag fördjupa samtalet om litteraturområdet. Detta dokument återger i korthet huvuddragen i det samtal som fördes med fokus på de inspel som korrigerar, kompletterar och fördjupar rapporten. Inspele är anonymiserade. Lista på de deltagande organisationerna vid samtalet återfinns i bilaga.

Perspektiv på ljudboksutvecklingen och digitaliseringen

Flera deltagare lämnar inspel på digitaliseringsperspektivet i kartläggningen. Exempelvis lyfter man fram ljudboksbranschen, där bilden i rapporten att man säljer böcker i stället bör skiftas till att man säljer abonnemang/prenumerationer. Det är inte nytt i sig att vi spelar in uppläsning av böcker utan det är själva affärsmodellen som är ny och som utmanar det traditionella litteraturområdet.

En deltagare lämnar ett förtydligande till kartläggningens beskrivning av ljudbokens utveckling. Det kan se ut som att förlagen enbart tjänar på denna företeelse, men ljudbokens affärsmodell påverkar tydligt även förlagens intäkter. Ett bevis på detta är att förlagsbranschens omsättning har stått still under flera år (ej justerad för inflationen). Ytterligare en aktör lämnar förtydligandet att man i sammanhanget behöver dela upp förlag som tillhör en koncern med strömningstjänster eller ej för att följa och förstå utvecklingen.

En deltagare påpekar att det i sammanhanget även är en utmaning att (kommunala) grund- och gymnasieskolor i hög grad använder olika e-boks- och ljudappar i undervisningen, och i minskande grad nyttjar tryckt litteratur liksom skol- och folkbiblioteken.

Positiv utveckling bland mindre boklådor

En deltagare lyfter fram den positiva utvecklingen bland de mindre boklådorna i landet, som står starka idag trots att man länge spådde deras död. Denna del av bokhandeln är i och för sig inte är särskilt starkt rent ekonomiskt utan den bärs upp av eldsjälar. Även de mindre boklådorna har drabbats av kraftigt höjda butikshyrorna och det är inte i första hand bokförsäljningen som står för intäkterna utan snarare kontorsmaterial och andra kringprodukter. Många mindre och lokala boklådor har också närmast utvecklats till små litterära scener.

En annan deltagare förtydligar att det dock har lagts ner boklådor i Stockholms stad, framför allt i de mindre centrala delarna. Därmed har spridningen kanske blivit sämre. Bokhandeln präglas generellt av ett tydligt klusterperspektiv, ett tydligt exempel är den miljö av aktörer inom litteraturområdet som har vuxit fram i Gamla stan i Stockholm.

Perspektiv på kvalitetslitteraturen

En del av samtalet kretsar kring kvalitetslitteraturen och dess förutsättningar. Flera deltagare påpekar att det finns utmaningar med själva begreppet. Någon lyfter fram att utgivningen snarare kan indelas i två typer av kurvor; en för den strömmande litteraturen och en annan för den tryckta boken och vissa smalare genrer. Som exempel står kvalitetslitteraturen endast för 5 procent av strömningensmarknaden. Här råder helt klart en viss obalans mellan de tre K:na inom det kulturpolitiska systemet; konsten, konstnären och konsumtionen – där själva konsten står alldeles för lite i fokus inom litteraturområdet. Här är flera aktörer eniga om att det behövs ytterligare kulturpolitiska insatser riktade mot litteraturen som ett eget konstområde.

Som en fortsättning på denna del av samtalet påpekas att det för tillfället råder ett alltför stort kulturpolitiskt intresse för läsfrämjande insatser på bekostnad av insatser riktade mot den litteraturen som konstområde. Här saknar flera aktörer en vilja och riktning i det allmänna kulturpolitiska samtalet; vilken typ av litteratur och författare vill vi ha i framtiden?

Litteraturen som del av det offentliga samtalet

En deltagare lyfter fram perspektivet att en relativt bred allmänhet även förhåller sig till litteratur som den inte själv läser, men som bidrar till det offentliga samtalet. I detta har den litterära kritiken och recensionen en viktig funktion. Det behövs därför även en politik för detta och kritiken kan behöva lyftas fram som ett eget konstområde.

En annan deltagare framför synpunkten att den omdebatterade krisen inom kultur- och litteraturkritiken på inget sätt är en Stockholmspecifik kris utan snarare är mer tydlig i andra regioner som kan sakna egna dagstidningar. Och som genre upplevs ofta kulturkritiken som förlegad av en yngre generation, som hellre vänder sig till virtuella bokklubbar som BookTok för lästips och -inspiration.

Det regionala perspektivet

En annan del av samtalet kretsar kring det specifikt regionala perspektivet. Vad kan Region Stockholm och kommunala aktörer göra för att litteraturen ska ta mer plats rent fysiskt i staden och regionen, exempelvis genom tillskapandet av ett Litteraturens hus? En deltagare frågar hur Region Stockholm ser på litteraturområdet och vilka insatser som ska prioriteras, vilket kulturförvaltningen ger svar på senare i samtalet (se nedan).

En deltagare lyfter här fram det offentliga unika kulturpolitiska position och möjligheter. Som exempel nämns utgivningen av Roy Anderssons bok ”Lyckad nedfrysning av herr Moro” från 1992, som beställdes av Stockholms läns landsting för att öka intresset för vårdutbildningen efter att densamma hade tappat sökande under flera år. Denna bok har blivit en referens inom den svenska litteraturen men det tycks vara en utopi att ett liknande projekt i offentlig regi skulle vara möjligt idag, menar deltagaren.

En annan deltagare lyfter fram den särskilda utmaning med brist på tillgängliga och billiga lokaler för kulturverksamhet som råder framförallt i de centrala delarna av regionen. Detta drabbar bland annat de litterära sällskapen som kan ha svårt rent ekonomiskt att hyra in sig hos lokalhållande aktörer för genomförande av sina evenemang.

Övriga inspel

En deltagare pekar på förändringen som läsaren och läsandet har genomgått på kort tid. Vad är litteratur, hur läser vi och vilken roll spelar litteraturen i våra liv idag? Den största förändringen inom fältet är kanske att 900 000 hushåll idag har en ljudboksapp i sina mobiltelefoner; vad betyder detta på sikt för litteraturen och dess olika aktörer?

Även författaren som aktör inom litteraturområdet berörs givetvis i samtalet. Här påpekas bland annat att det finns gott om projektbidrag för författare att söka men att dessa främst riktar sig till författare av barn- och ungdomslitteratur. För författare av vuxenlitteratur råder en mycket svårare situation.

En deltagare påpekar att många bibliotek har utvecklats till att bli mer allmänna kulturhus och lyckas därmed inte riktigt med sitt litteraturuppdrag.

Region Stockholms egna inspel i samtalet

Region Stockholms kulturpolitiska roll

Kulturförvaltningen ger i samtalet sin bild av Region Stockholms kulturpolitik och förtydligar att den kulturpolitiska flernivåstyrningen (stat, region, kommun) ej är lagreglerad. Stockholmsregionen skiljer sig en hel del politiskt och infrastrukturellt på kulturområdet från andra regioner. Exempelvis finns här endast ett mycket begränsat antal offentliga regionala kulturinstitutioner, vilket annars utgör den största kostnadsposten i de flesta regioners kulturbudget. Regioner kan sällan möta medborgaren direkt med kulturpolitiska insatser utan verkar genom att på olika sätt främja en infrastruktur av aktörer och verksamheter, inklusive de kommunala. Detta är något som är än mer tydligt i ett län som omfattar 25 procent av landets befolkning. Region Stockholm definierar sin roll som att i huvudsak stödja det fria kulturlivets aktörer, vilket kulturnämnden ofta samfinansierar med stat och kommuner (framför allt Stockholms stad). Och kulturpolitiken i denna region och förutsättningarna för dessa aktörer har en tydlig påverkan på kulturutbudet i hela landet, då många aktörer i huvudstadsregionen är verksamma såväl nationellt som internationellt. Regionen har även en mäklande funktion mellan länets kommuner, som står för finansieringen av ett slags kulturellt basutbud av bibliotek, kulturskola och allmänkulturell verksamhet till stora delar med fokus på barn och unga. Regionen kan vara bäst på att utträtta det ”tråkiga”, så som att samordna, samverka och utveckla infrastruktur och system. Vi har en unik roll genom vår paraplykapacitet.

Regionalt stöd till litteraturområdet

Region Stockholms kulturnämnd fördelar närmare 100 miljoner kronor i verksamhets- och projektstöd till den fria kultursektorn och 110 miljoner kronor till folkbildnings- och föreningslivet i regionen. Inom litteraturområdet stödjer kulturnämnden studieförbund och folkhögskolor på regional nivå, där litteraturen utgör en del både vad gäller utbildning och utbud. Regionen stödjer även organisationen PEN:s samtal och flera andra evenemang i form av litteratursamtal och -festivaler, exempelvis tidskriften 20-tals poesifestival, Stockholms bokhelg och kulturtidskrifter som Ponton. Många av de evenemang som stöds genomförs i biblioteksmiljö. Stöd ges även till centrumbildningar inom ordområdet. Generellt ser kulturförvaltningen en stor ökning av ansökningar om projektstöd men ordområdet står dock för den minsta andelen. Alla typer av organisationer kan söka regionalt kulturstöd och det finns inga krav på att det behöver vara publik verksamhet. Barn och unga utgör en prioriterad målgrupp för kulturnämnden.

En deltagare frågar om enskilda förlag kan söka projektstöd för marknadsföring av egna produkter. Där är svaret generellt nej, men man kan söka för mer allmänna litteraturevenemang, gärna i samverkan med flera aktörer.

Regionbibliotek Stockholm

I samtalet sker även en presentation av Regionbibliotek Stockholm, som utgör en del av kulturförvaltningen. Detta är en lagstadgad verksamhet som är riktad till de 130 folkbiblioteken i länets 26 kommuner, varav ca 50 finns inom Stockholms stad. Regionbibliotekets insatser inriktar sig på verksamhetsutveckling och samverkan. Barn och unga är en av de prioriterade målgrupperna. Regionbiblioteket arbetar till exempel med skriv- och läsfrämjande uppdrag och utvecklar ”Språktåget” i samarbete med barnhälsovården och logopedin. I länet finns även Nordens enda bokbåt som drivs i samarbete mellan Region Stockholm och fyra skärgårdskommuner.

Slut.